

Werkgeheugen en executieve functies

Wat moeten we ermee in de klinische praktijk?

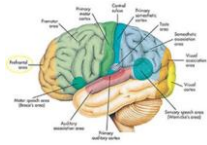

12 april 2013 – Brigitte Vugs en Pleun Huijbregts

Opzet presentatie

1. Werkgeheugen en executieve functies
2. Werkgeheugen en ESM
3. Werkgeheugen bij jonge kinderen
4. Interventies werkgeheugen en executieve functies

2

1. Executieve functies

- Geen eenduidige definitie.
- Vaardigheden voor doelgericht en efficiënt gedrag → planmatig werken.
- Regelfuncties van de hersenen → dirigent van een orkest.
- Door executieve functies wordt probleemoplossend denken mogelijk.
- Aangestuurd door (pre)frontale cortex.

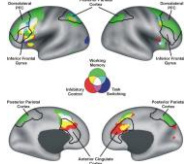
3

1. Executieve functies

Verschillende executieve functies:

- Inhibitie
- Flexibiliteit (shifting)
- Emotieregulatie
- Initiatief nemen
- Werkgeheugen
- Plannen en organiseren
- Ordelijkheid en netheid
- Gedragsevaluatie

4

1. Werkgeheugen

- Onderscheid korte termijn geheugen (KTG) en werkgeheugen.
- KTG: tijdelijke opslag van informatie.
- Werkgeheugen → meer dan alleen KTG.
- Werkgeheugen: tijdelijke opslag én verwerken en manipuleren van informatie.
- Verschillende werkgeheugenmodellen.

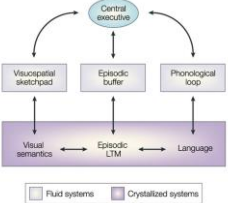

5

1. Werkgeheugen

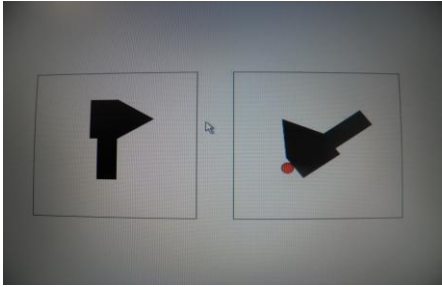

Werkgeheugenmodel Baddeley & Hitch (2003):

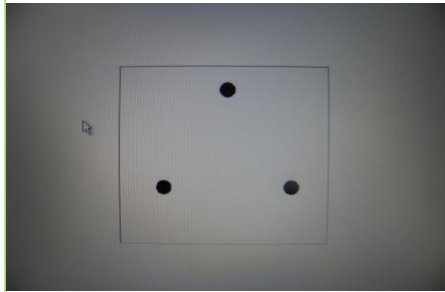
6

Spatial recall

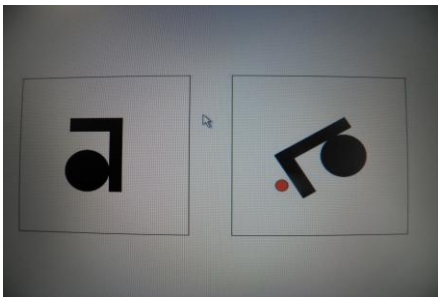
7

Spatial recall

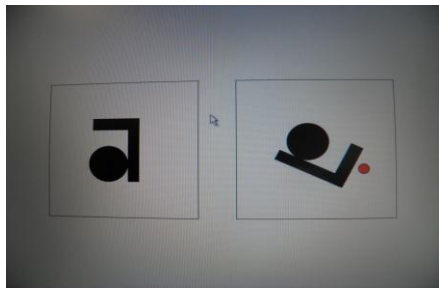
8

Spatial recall

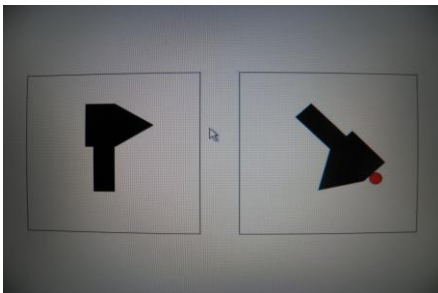
9

Spatial recall

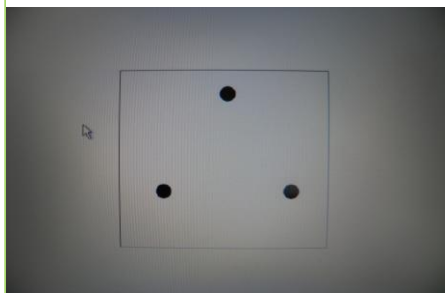
10

Spatial recall

11

Spatial recall

12

2. Werkgeheugen en ESM

- **Fonologische lus (verbaal KTG)**
 - Non-wordrepetition als marker voor ESM.
 - Leren van nieuwe woorden.
- **Meer problemen met verbaal werkgeheugen**
 - Dus: fonologische lus én centraal controlesysteem.
- **Hoe zit het dan met visueel-ruimtelijk werkgeheugen? Geen problemen?**

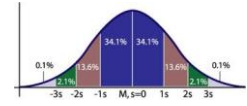
13

2. Werkgeheugen en ESM

Meta-analyse visueel-ruimtelijk werkgeheugen:

- Effect-size visueel-ruimtelijk KTG: $d = -0.49$
- Effect-size visueel-ruimtelijk werkgeheugen: $d = -0.64$
- Geen invloed van leeftijd.

14

2. Werkgeheugen en ESM

Wat betekent dit?

- Effect-sizes verbaal KTG en werkgeheugen: 2 tot 3 keer zo groot.
- Dus: probleem grootst in verbaal werkgeheugen, maar visueel-ruimtelijk zijn er ook problemen.
- Is het een subgroep? Kinderen met receptieve taalproblemen (Nickisch and Von Kries, 2009).
- Relatie met inclusiecriteria SLI: ernstigere taalproblemen → meer uitval in werkgeheugen.

15

3. Werkgeheugen bij jonge kinderen

- Nog weinig bekend over jonge kinderen.
- Juist deze periode is er enorme groei in taal → invloed EF en werkgeheugen?
- Ontwikkeling prefrontale cortex tussen 3 en 6 jaar.
- Verschillende EF volgen andere ontwikkeling: eerst inhibitie en werkgeheugen.
- Alle componenten werkgeheugen zijn aanwezig en meetbaar vanaf 4 jaar (Alloway et al., 2006).

16

3. Werkgeheugen bij jonge kinderen

- 58 kinderen en met ESM en 58 kinderen regulier onderwijs, leeftijd 4-5 jaar.
- Onderzoeksbatterij:
 - Werkgeheugen: Automated Working Memory Assessment
 - Vragenlijst executieve functies: BRIEF-P
 - Taal
 - Intelligentie

17

3. Werkgeheugen bij jonge kinderen

Significante verschillen werkgeheugen:

- Verbaal KTG ($p = .000$)
- Verbaal werkgeheugen ($p = .000$)
- Visueel-ruimtelijk KTG ($p = .000$)
- Visueel ruimtelijk werkgeheugen ($p = .000$)

Significante verschillen executieve functies:

- Werkgeheugen ($p = .000$)
- Shifting ($p = .000$)
- Inhibitie ($p = .000$)
- Plannen en organiseren ($p = .000$)
- Emotieregulatie ($p = .008$)

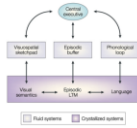
18

3. Werkgeheugen bij jonge kinderen

Wat betekent dit?

- Uitval in verbaal werkgeheugen is groter, maar er zijn visueel-ruimtelijk ook problemen.
- Verklaring: Problemen in aandacht / executieve controle? → Tragere rijping?
- Bij jonge kinderen alles nog meer 'verweven.'

19

Wat kunnen we hiermee in de praktijk?

- Diagnostiek: In kaart brengen werkgeheugen en EF → Ook visueel-ruimtelijk werkgeheugen.
- Beperken werkgeheugeneisen.
- Visuele ondersteuning?
- Vooral bij kinderen waarbij 'standaard' behandeling niet effectief is!
- Training werkgeheugen en executieve functies?

20

4. Interventies

Drie pijlers behandeling:

- Aanpassing omgeving
- Compensatie
- Trainen neurocognitieve functie

Is functietraining mogelijk ?

Recente ontwikkelingen wijzen erop dat werkgeheugen en EF te trainen zijn.

21

4. Interventies

Werkgeheugentraining

Cogmed (Klingberg)

- Werkgeheugentraining op de PC.
- 5 weken: 5 x per week 30/40 min.
- Veelbelovende resultaten bij ADHD:
 - Verbetering werkgeheugen (Klingberg, 2002)
 - Generalisatie naar andere EF (o.a. responsinhibitie en redeneervermogen)
 - Gedrag: afname onoplettendheid (Klingberg, 2005)
 - fMRI: toename hersenactiviteit (Olesen et al., 2004)
 - Toename dopamine receptoren (McNab et al., 2009)

22

4. Interventies

Cogmed

Ook positieve effecten bij:

- Niet Aangeboren Hersenletsel, NAH (Lundqvist et al., 2010)
- Kinderen met CI (Kronenberger et al., 2010)

Jungle Memory (Alloway)

- Improves grades !
- Leerproblemen, dyslexie, ADHD, autisme, dyspraxie, SI-problemen én taalproblemen

23

4. Interventies

Maar er zijn ook kritische geluiden!

Recent review naar effect werkgeheugentraining

- Generalisatie naar andere functies is toch beperkt
- Effect verdwijnt op langere termijn (Melby-Lervåg & Hulme, 2012)

Is werkgeheugentraining zinvol bij kinderen met ESM?

24

4. Interventies

Braingame Brian (Prins, UvA)

- Training executieve functies: werkgeheugen, responsinhibitie en shifting.
- Gaming: hogere motivatie & groter effect training.

25

Brain Game Brian

Demo Brain Game Brian

26

Pilot Braingame Brian

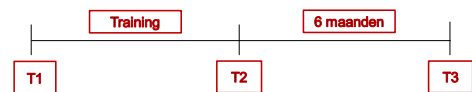
Pilot om effect training bij kinderen met ESM in kaart te brengen.

Voormeting (T1):

- Werkgeheugen, inhibitie, shifting
- Standaardbatterij Spraak en Taal Ambulatorium
 - Andere executieve functies: planning, fluency
 - Andere neurocognitieve functies: aandacht, geheugen, waarneming
 - Taalfuncties
 - Gedrag: CBCL, TRF, BRIEF

27

Pilot Braingame Brian

T2:

- Getrainde taken, werkgeheugen, inhibitie, shifting

T3:

- Standaardbatterij STA: (taal, gedrag, neurocognitieve functies)
- Werkgeheugen, inhibitie, shifting

28

Pilot Braingame Brian

Eerste bevindingen:

- Kinderen vinden het leuk om te doen.
- Spelwereld bevordert motivatie.
- Vooruitgang op getrainde taken na training.
- Vooruitgang op T2: werkgeheugen, inhibitie en shifting.
- Met name effect bij kinderen met 'ADHD-beeld'.
- Effect op lange termijn (T3) wisselend.
- Effect op taalfuncties?
- Is het effectief bij 'alleen ESM'?

29

Braingame Brian

Hoe nu verder?

- Mogelijk groter effect bij ESM met training van verbaal werkgeheugen.
- Gecontroleerd onderzoek (controlegroep).

30

Vragen?

12 april 2013 – Brigitte Vugs en Pleun Huijbreghs